

Вступ.

Сучасне явище глобалізація все більше і більше набирає ваги, засвідчуючи про те, що весь світ поступово рухається до об'єднання, а всі люди стають великою родиною. Засоби комунікацій розбили кордони, скоротили відстані, які роз'єднують, до мінімуму. Все це зовнішні, скажемо природні, перспективи для людства справді стати єдиним організмом.

Але поряд з тим, людина – це не тільки природа, але й одночасно особа. Тому зовнішні стимули об'єднання завжди мають йти в парі з прагненням особи бути в єдності зі всіма. Більше того, саме від особи має йти первинний імпульс. Натомість ми можемо зауважити певний парадокс, який полягає в тому, що в цьому глобальному устремлінні до єдності конкретна людська особа відчуває себе покинутою і самотньою. Глобалізація не дає правдивої єдності.

Людина відчуває неповноту спілкування, яке полягає лише на зовнішніх стимулах, прагне глибших зв'язків. Вона шукає такого середовища, де б могла розвиватись її особова потенційність до об'єднання. Одним з таких середовищ є Літургія з її вершиною в Євхаристії.

Присутність віруючого на Євхаристійному зібранні є завжди наслідком його особового вибору, тому Літургія є спільнотою вільних, а не детермінованих осіб. Існування літургійної спільноти в місті чи селі є закликом до інших, тих, які ще перебувають поза спільнотою, як до осіб. Вона буде середником, який завжди буде тримати тих “інших” в “напрузі вибору”, даючи їм можливість завжди побачити себе в інакшій перспективі – як особу, що вільно потребує спілкування з іншим.

Євхаристія завжди була центром життя християнської спільноти. Ця її провідна роль полягала в тому, що вона всіх збирала в одне місце, була підставою єдності людей, на взір єдності в Триєдиному Бозі, сутність Якого полягає у спілкуванні Осіб. В це спілкування входить кожен віруючий, який через Євхаристію “підіймається до Трапези Господньої в Царстві Його” .

Ця реальність спілкування в наш час, в якому панує індивідуалізм і замкненість, стає перспективою до іншого способу співіснування: осіб, а не індивідів.

З огляду на це постає завдання найперше віднайти правдивий сенс того, що несе нам Літургія, щоб вона справді стала осердям життя християнської спільноти. Іншими словами кажучи, ми повинні скерувати вектор літургійного життя так, щоб Літургія змінювала людей, які перейнявшись її “атмосферою”, несли би її в своє щоденне життя і поширювали серед своїх співбратів.

Саме тому, ми вибрали літургійну дисципліну, щоб через тексти самої Літургії показати її правдиве розуміння і те місце, яке в ній займає зібрання людей. Одночасно треба підкреслити, що ця “літургійна дисципліна” не є відірвана від богословського окреслення Літургії. Тому розгляд теми буде проходити в рамках давнього святоотцівського принципу *lex orandi est lex credendi*.

Ціль праці – розкрити чим є Євхаристія. Адже переважно її звужують тільки до Євхаристійних дарів. Ми ж будемо намагатися показати, що Євхаристія включає в себе ціле зібрання, яке стає Тілом Христовим і бере участь у житті Пресвятої Трійці. Саме тому важливим на Літургії є присутність цілого зібрання і його активна участь в

Євхаристії. Крім того – Євхаристія включає в себе весь світ, тому у праці підкреслимо пов’язаність нашого щоденного життя, яке полягає у перетворенні світу, з Літургією, пережиття якої буде закорінене у нашій щоденній праці.

В контексті сказаного важливо згадати те, що ми живемо саме в час Євхаристійного відродження, коли все більше говориться про те, що центром християнського життя є Євхаристія і все більшого значення надається їй. Вибрані нами автори – отець Ніколай Афанасьєв та Митрополит Йоан Зізіулас є тими особами, які багато спричинилися до цього відродження, приблизивши, через нове інкультураційне переосмислення, реальність Літургії до наших часів. Їхній досвід розуміння Літургії буде для нас помічний, щоб краще збагнути її суть і значення для нас.

Поставлена проблематика вивчається за допомогою певних термінів: “Євхаристія” і “зібрання”. В даній праці ці поняття розглядаються як діалектична пара, в тому сенсі, що Євхаристія як Тіло Христове – є зібранням цілого космосу і всього людства; хоча звичайно кожне слово несе своє конкретне смислове навантаження.

Ми вибрали порівняльний метод написання праці, з метою не протиставляти думки авторів, але, користуючись їхніми думками, ширше розглянути вибрану тему, усвідомлюючи, що кожен із авторів вніс свій неповторний доробок для її (теми) розвитку.

Щоб в ширшому порівняльному контексті висвітлити цю тему, ми користувалися думками авторів минулого та сучасності, зокрема, Миколи Кавасили, отця Роберта Тафта, отця Йоанна Мейєндорфа, архимандрита Кипріана Керна, Павла Євдокімова.

Загалом праця складається з двох розділів, в яких є по три пункти. Перший розділ має на меті показати богословське розуміння Євхаристійного зібрання в його еклезіологічному та есхатологічному вимірах, коли зібрані люди стають одним цілим через закорінення в Тіло Христове (Церкву), еднаючись одночасно зі всіма святими, що актуалізується через есхатологічну іконічність Євхаристії.

Перший пункт представляє нам історичний розвиток Євхаристії, одночасно показуючи її взаємозв’язок з зібранням; проводиться паралель між єврейськими спільними трапезами та Євхаристією, яка зовнішньо дуже на них подібна; а також розглядається питання вихолощення розуміння Євхаристії як зібрання і причини цього вихолощення.

Богословське розуміння еклезіального аспекту Євхаристії має на меті показати взаємозв’язок між Євхаристією та зібранням – Церквою, бо і одне і друге – є Тілом Христовим. Саме це нам представляє другий пункт.

В третьому пункті, через призму Євхаристія-зібрання, ми аналізуємо есхатологічне зібрання всіх, яке є представлене в Євхаристії. Також в цьому пункті ми розглядаємо “ідентичність дійсності”, яка існує між Євхаристією і есхатологічним зібранням навколо Христа.

В другому розділі розглядаються тексти літургії, які представляють цю богословську реальність. Зокрема, в першому пункті через співслужіння всіх зібраних: предстоятеля, пресвітерів, дияконів, народу Божого показується єдність конкретного місцевого зібрання; в другому пункті через анамнезис – єдність цього зібрання з усією землею і небесною Церквою. Третій пункт має на меті показати, яким чином ми через причастя Євхаристійного Христа стаємо Тілом Христовим і яку роль відіграє у цьому Святий Дух. Також заторкуємо питання про достойність чи недостойність прийняття причастя вірними.

Саме в такому богословсько-літургічному ключі ми й будемо розглядати Євхаристійне

зібрання.

В процесі пошуку літератури і різних опрацювань щодо даної теми довелося зіткнутися з певними труднощами – додаткова література або ще більше закріплює дану тему, або показує її недосконалою. Ще однією проблемою для нас стало те, що цю тему часто розглядають або тільки з богословської, де тексти літургії відходять на задній план, сторони, або тільки з літургічної, коли взагалі немає ніяких богословських обґрунтувань того чи іншого літургійного чину чи виразу. Але я свідомий, що не в змозі всесторонньо висвітлити дану тему. Хочеться накреслити напрямні для подальшого дослідження.

Висновки.

Проаналізувавши вчення отця Афанасьєва і Митрополита Йоана Зізіуласа про Євхаристію, ми можемо помітити значну різницю у їхньому трактуванні.

Для отця Афанасьєва Євхаристійний Христос є індивідуальним. В цьому твердженні він, як і інші відомі російські богослови, йде в руслі російської православної традиції, яка виражається в чині причастя тільки агнцем, а не агнцем змішаним з, вирізаними за Богородицю, святих та вірних (живих і померлих), частичками.

Вчення отця Афанасьєва про співслужіння, якому він приділяє найбільше уваги, видається дещо відірваним в його загальній богословській картині. Крім того він його звужує тільки до співслужіння між предстоятелем і народом, виключаючи при тому пресвітерів і дияконів.

Митрополит Йоан Зізіулас натомість розуміє Євхаристійного Христа як того, який “включає в себе багатьох”, тобто Христа разом з його Церквою. Тому для нього причастя агнцем змішаним з частичками є “богословсько необхідне”. (Це його твердження відповідає практиці причастя в Київській Церкві, яка, правда, потребує ще детального історично-богословського вивчення). Саме з такого розуміння Євхаристійного Христа впливає його вчення про співслужіння, яке передбачає участь всіх учасників видимого зібрання, про анамнезис, який відображає участь у цьому зібранні всіх святих і Богородиці та про епиклезис, в якому Святий Дух актуалізує Христа разом з Його Тілом – Церквою.

Основна заслуга Митрополита Зізіуласа в тому, що він зумів показати паралель між буттям Божим, яке є сопричастям, і Євхаристією, яка є зібранням у Тілі Христовому цілого людства.

Багато уваги Митрополит Зізіулас приділяє переображенню космосу, яке нам наочно явлене в Євхаристії, акцентуючи при тому роль людини як “священника творіння”.

Отець Афанасьєв і Митрополит Зізіулас хтось більше, а хтось менше зуміли наблизити реальність Євхаристії до наших днів, показали її актуальність і тим самим дали поштовх до все більшого і повнішого життя Євхаристією.

План

Вступ.

I. Історико-догматичний розвиток Євхаристійного зібрання

I.1 Зібрання у ранній Церкві.

I.2 Еклезіальний аспект Євхаристійного зібрання.

I.3 Євхаристійне зібрання як есхатологічна подія.

II. Зібрання в контексті Літургії

II.1 Співслужіння.

II.2 Соборний характер анамнези.

II.3 Причастя Святого Духа.

Висновки.

Використані джерела і література

Використані джерела та література

Святе Письмо та документи Церкви

1. Святе письмо. (United Bible Societies 1990 – 55 М, переклад О. Хоменка). – 1422 с.

2. Прийдіте поклонімся. Молитовник. - Рим, 1991. – 1023 с.

3. Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації. -
Монастир Монахів Студійського Уставу. Видавничий відділ “Свічадо”, Львів, 1996. – 753
с.

4. Nestle-Aland. Novum Testamentum graece. – Stuttgart, 1993. – 810 с.

Джерельна

1. Афанасьєв Н., прот. Трапеза Господня. - Рига, 1992. – 96 с.

2. Zizioulas Ioannis. Eucaristia e regno di Dio. - Edizioni Qiqajon, Comunita di Bose, 1996. – 89
с.

Допоміжна

1. Афанасьєв. Церковь Духа Святого. - Балто-словянское общество культурного
развития и сотрудничества. Рига, 1994. – 327 с.

2. Керн Киприан, архимандрит. Евхаристия. – Москва, 1999. – 335 с.

3. Мейендорф Иоанн. Византийское богословие. Исторические направления и
вероучения. – Москва, 2001. – 431 с.

4. Фельми Карл Христиан. Введение в современное православное богословие. - Москва,
1999. – 301 с.

5. Afanassieff Nicholas. Church which presides in love//The Primacy of Peter. Esseys in
Ecclesiology and the Early Church. - edited by John Meyendorff, SVS Press, Crestwood New
York, 1992. – 91 - 145 с.

6. Evdokimov Paul. Prawoslawie. – Warszawa, 1986. – 487 с.
7. Partlom Paul Mc. The Evcharist makes the Church. Henri de Lubak and John Zizioulas in dialogue. - Edinburg, 1993. – 342 с.
8. Taft S. J. Robert. Beyond East and West. Problems in Liturgical Understanding. - Rome, 1997. – 318 с.
9. Vassiliadis Petros. Eucharist and Witness. Ortodox Perspectives on the Unity and Mission of the Church. - Holy Cross Orthodox Press, Brookline Massachusets, 1998. – 115 с.
10. Zizioulas John. Being as communion. Studies in Personhood and the Church. - St.Vladimir’s Seminary Press, Crestwood, 1997. – 269 с.
11. Zizioulas Ioannis. Il creato come eucaristia. - Edizioni Qiqajon, Comunita di Bose, 1994. – 88 с.

Додаткова

1. Антологія. Ранні Отці Церкви. - Брюссель, 1988. – 734 с.
2. Афанасьєв Николай, протопресвітер. Вступлення в Церковь. - Москва, 1993. – 203 с.
3. Булгаков Сергей, прот. Евхаристический догмат // Путь №21. – Париж, 1930. – 3-33 с.
4. Воробьев Владимир, прот. Введение в Литургическое Предание. [http:// www.voskresenie.ru/liturgia/vorobiov/index.htm](http://www.voskresenie.ru/liturgia/vorobiov/index.htm)
5. Голубцов А.П. Из чтений по церковной археологии и литургике. – Сергиев Посад, 1918. – 286 с.
6. Галадза Петро, отець. Порівняльний богословський аналіз перекладів літургії св. Івана Золотоустого УГКЦ 1968 та 1988 років // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Сучасна українська богословська термінологія. – Львів, 1998. – 33-50 с.
7. св. Иоанн Дамаскин. Точное изложение православной веры. - С.-Петербург, 1894. р.в. Москва – Ростов-на-Дону, 1992. – 464 с.
8. Дольницький Ісидор, отець. Типик Української Католицької Церкви. - Рим, 1992. – 618 с.
9. Иеремиас Иоахим. Богословие Нового Завета. Часть первая. Провозвестие Иисуса. - Издательская фирма “Восточная литература” РАН, 1999. – 288 с.
10. Кавасила Н. Изяснение Божественной Литургии [http:// www.wco.ru/biblio/kavasila/index.htm](http://www.wco.ru/biblio/kavasila/index.htm)
11. Кавасила Николай. Семь слов о жизни во Христе. – Москва, 1874. р.в. – 198 с.
12. Клеман Оливье. Истоки, Богословие отцов древней Церкви. – Москва, 1994. – 383 с.
13. Кунцлер Міхаель. Літургія Церкви. – Львів, 2001. – 614 с.
14. де Любак Анри. Католичество. Социальные аспекты догмата. - «Христианская Россия», Италия, 1992. – 397 с.
15. Мейендорф П. Литургический путь православной церкви в Америке. [http:// www.voskresenie.ru/libr/pmeyendorff/index.htm](http://www.voskresenie.ru/libr/pmeyendorff/index.htm)
16. Скабаланович Михаил. Толковый Типикон. Объяснительное изложение Типикона с историческим введением. – Москва, 1910. р.в. 1995. – 494с.
17. Сове Б. Евхаристия в древней Церкви и современная практика // Живое предание. Православие в современности. – Москва, Свято-Филаретовская московская высшая православно-христианская школа, 1997. – 194-223 с.
18. Тайна Церкви и евхаристии в свете Тайны Святой Троицы, - Единство. Международная смешанная богословская комиссия, Мюнхен, 30 июня – 6 июля 1982. – 75 с.
19. Фокин А.. Преложение Святых Даров в таинстве Евхаристии по учению святителя

- Иоанна Златоуста // Патристика. Новые переводы, статьи. – Нижний Новгород, 2001. – 342-359 с.
20. Шмеман Александр. Введение в литургическое богословие, - Москва, 1991. – 318 с.
21. Шмеман Александр. Евхаристия. Таинство Царства. - Москва, 1992. – 304с.
22. Шмеман Александр, прот. За жизнь мира. – Religious Books for Russia, New York, 1983. – 103с.
23. Шмеман Александр, прот. Исповедь и причастие. [http:// www. shmeman. ru/ shmeman/doklad/ index.htm](http://www.shmeman.ru/shmeman/doklad/index.htm)
24. Шмеман Александр, прот. Литургия и эсхатология. [http:// www. shmeman. ru/shmeman/liturgiaeshatologia/index.htm](http://www.shmeman.ru/shmeman/liturgiaeshatologia/index.htm)
25. Шмеман Александр, прот. Таїнство и символ. [http:// www. shmeman.ru/ shmeman/tainstvosimvol/ index.htm](http://www.shmeman.ru/shmeman/tainstvosimvol/index.htm)
26. Evdokimov Paul. Ages of spirituality. - St. Vladimir's seminary press, Crestwood, 1998. – 263 с.
27. Fagerberg W. David. What is Liturgical Theology A study in Methodology. – Collegeville, Minnesota, 1992. – 342 с.
28. Huculak Daniel, OSBM. The Divine Liturgy of St. Jahn Chrysostom in the Kievan Metropolitan Province During the Period of Union with Rome (1596 - 1839). – Romae, 1990. – 420 с.
29. Lodi Enzo. The Oriental Anaphoras // The Eucharist. Handbook for Liturgical Studies. – Collegeville, Minnesota, 1999. – 78-93 с.
30. Mazza Enrico. Mystagogy. The Theology of Liturgy in the Patristic Age. – New York, 1989. - 228 с.
31. Schulz Hans-Joachim. The Byzantine Liturgy. Symbolic Structure and Faith Expression. – New York, 1986. – 284 с.
32. Wybrew Huch. The Orthodox Liturgy. – SVSPress, Cretwood, New York, 1990. – 189 с.